

Zápis

z obhajoby disertační práce paní mgr. Zity El-Dunia, konané dne 15. 9. 2011.

téma práce: „Básnické dílo Jana Kameníka“

přítomní: doc. PhDr. Hana Šmahelová, CSc. (předseda)

prof. PhDr. Vladimír Svatoň, CSc.

prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

prof. PhDr. Petr A. Bílek, CSc.

doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D. (školitel)

prof. Dr. Phil. Josef Vojvodík, M.A. (oponent)

mgr. ThLic. Jiří Žůrek ThD. (oponent)

mgr. Zita El-Dunia (kandidátka)

Komentář [PC1]: Na prezenční listině jsi nebyla, tak nevím, zda tady máš být uvedena

- Předsedkyně komise p. doc. Šmahelová zahájila obhajobu a představila přítomným kandidátku.

Odstraněno: .

Naformátováno: Odrážky a číslování

- Kandidátka seznámila přítomné se svou disertační prací. Sdělila zejména:

Odstraněno: Školitel představil doktorandku a seznámil komisi s její disertační prací.¶

Odstraněno: .

Naformátováno: Odrážky a číslování

„Ve své disertační práci se věnuji básnickému dílu Jana Kameníka (pseudonym Ludmily Maceškové, 1898-1974. Položila jsem si dvě související otázky:

1) zařazení Jana Kameníka do kontextu české literatury

2) jakými básnickými prostředky je v Kameníkově literární tvorbě ztvárněna mystická zkušenost.

Práce je rozdělena do tří částí. V první části jsem se pokusila o nastínění širších kulturně-literárních souvislostí, které jsou podle mého soudu pro kameníkovské bádání relevantní. Věnuji se v ní mystické tradici v české literatuře, zvláště dílu Otokara Březiny jako autora, s nímž bývá

Kameník často srovnáván, a působení Karla Weinfurtera, okultisty a propagátora mystických nauk, jehož spolek Ludmila Macešková navštěvovala ve 30. letech.

V druhé části shrnuji a hodnotím recepci díla Jana Kameníka zejména v 90. letech 20. století. Tehdy se nad Kameníkovým dílem rozvíjí diskuse, v níž byla zpochybňována sama „literárnost“ jeho textů; podle některých autorů mu šlo především o autentické zachycení mystické zkušenosti, jiní naopak poukazují na fakt, že pro Kameníka byla literární tvorba svébytnou činností. Já se přikláním spíše k „literárnímu“ čtení Kameníkových básní a povídek.

Ukazuje se, že i v ohlasech na dílo Jana Kameníka je spojení mystiky a poezie základním tématem. Ve své interpretaci Kameníkova básnického díla zkoumám, jakými básnickými prostředky je mystická zkušenost v tvorbě Jana Kameníka ztvárněna.

Ve třetí, nejrozsáhlejší části práce interpretuji v chronologickém pořadí všech pět Kameníkových básnických sbírek. Kameníkova poetika se proměňuje ve shodě s proměnami české poezie jako takové, není to jednolitý „mystiky zaměřený“ celek. Svoji prvotinou *Okna s anděly* (1944) se Jan Kameník jednoznačně přiřazuje ke křesťansky orientovaným autorům. Ve druhé sbírce *Neviditelný let* se přiklání spíše k valéryovsko-holanovské linii čisté poezie. Interpretací jednotlivých básní jsem se pokusila tyto inspirační vlivy prokázat a zároveň ukázat, v čem je Kameník originální. Za třetí Kameníkovu sbírku považuji *Zápisky v noci*, které vyšly až v r. 1993. Někdy bývají označovány za sbírku politickou, i když je to pouze jeden její rozměr. Co se týče poetiky, můžeme sledovat tendenci ke stylizované „mluvnosti“. Jako protipól prozaizujících *Zápisů* můžeme vnímat sbírku sonetů *Malá suita pro flétnu*, která ještě stihla vyjít v r. 1970 s cenzurními zásahy. Je to experiment s tradiční básnickou formou. Kameníkovou poslední a vrcholnou básnickou sbírkou je *Pubertální Heno*ch, vydaný v lednu r. 1969. Právě o *Pubertálním Heno*chu se nejčastěji mluví jako o autentických mystických zápiscích. Ve své interpretaci této sbírky jsem se pokusila mj. i ukázat, jaké kvality textu umožňují vnímat ho jako „autenticky mystický“.

Jako příklad svého metodologického postupu uvádím interpretaci básně *Okřídlený kůň* ze sbírky *Pubertální Heno*ch.

Ve své disertaci jsem pojala otázku spojení mystiky a poezie jako interpretační výzvu. Nechtěla jsem tedy řešit, do jaké míry je Kameníkova tvorba mystická a do jaké literární, ale snažila jsem se popsat, jakými prostředky je v Kameníkově poezii mystická zkušenost ztvárněna. Domnívám se, že právě v tomto ztvárnění je skutečné specifikum Jana Kameníka/Ludmily Maceškové

v kontextu české literatury. Svou disertací jsem se snažila přispět k interpretaci díla této originální autorky.“

- Poté oponenti přednesli závěry svých posudků.

Prof. Vojvodík ocenil polemiku se zavedenými výklady díla Jana Kameníka, vyzdvihl také pozornost, již Zita El-Dunia věnuje volbě mužského rodu lyrického Já jakožto poeticky a kulturně historicky nepříznakové formy. Vzněl též otázku povahy Boha v tvorbě Jana Kameníka: jde o představu Boha ve smyslu věrouky, nebo o představu esoterického Boha heterodoxního mysticismu moderny? Svůj projev prof. Vojvodík uzavřel slovy:

„Disertační práce Zity El-Dunia představuje kultivovanou a diferencovanou rekonstrukci ‚obrazů světa‘ v básnickém díle Jana Kameníka na základě poetické a motivické sémantiky jeho básní. Zvláštní přínos celé práce vidím v pokusu o interpretaci specifického typu mystiky, který je mnohem spíše než náboženskou mystikou v tradičním slova smyslu básnickým hermetismem s nápadnými a přízračnými prvky esoteriky a nominalismu, se sémantikou dematerializace a sublimace, s dominancí světla, apollónské estetiky, vize, iluminace, inspirace. [...] Předkládanou disertační práci [...] mohu jednoznačně doporučit k přijetí.“

Dr. Žůrek se kriticky vyjádřil k první kapitole disertační práce, v jejímž textu postrádá odůvodnění zvolené periodizace (1890-1938), za problém považuje také příliš úzký výběr literátů v této kapitole představených. „Spíše než prezentací mystiky v české literatuře a kultuře daného období je první kapitola prezentací inspiračních zdrojů Kameníkovy tvorby, a nikoli vyčerpávající. Rozhodně by se tedy měl změnit název kapitoly, např. *Inspirační zdroje Kameníkovy tvorby*.“ Dr. Žůrek se rovněž zastavil nad otázkou používání pojmu „mystika“. Z hlediska své odbornosti vyzdvihl zejména 3. kapitolu disertační práce: „Z hlediska teologie [...] rozhodně stojí za pozornost, jak výstižně a metodologicky naprosto čistě se některé teologické koncepce (např. apofatický moment teologie, antinomický charakter teologických výpovědí, analogia entis nebo třeba učení o apropiacích) dají uchopit výhradně lingvistickými prostředky.“ Poněkud kriticky se vyjádřil k interpretaci některých náboženských významů v Kameníkových básních: „Filologické zaměření práce umožňuje autorce poněkud lehce se přenést přes některé otázky, které by teolog musel zkoumat podrobněji.“ Své vystoupení uzavřel celkově

kladným hodnocením disertační práce: „Pro celkové hodnocení disertační práce je podstatné, že obsahuje dobře podložené původní výsledky, posouvá dál současné vědecké poznání a je svědectvím o odborných kvalitách kandidátky doktorského titulu. Rozsahem, jakož i dalšími formálními aspekty splňuje požadavky kladené obvykle na tento typ vědeckých výstupů. Doporučuji proto práci k obhajobě.“

- Po projevech oponentů vystoupil školitel doc. Wiendl a krátce seznámil komisi s genezí a zráním posuzované disertační práce, zmínil se o tom, že původním školitelem mgr. El-Dunia byl zesnulý prof. Červenka. Poukázal na napětí „básník“ vs. „mystik“ u Jana Kameníka a možnost různých přístupů k jeho tvorbě i v rámci literární teorie; ocenil metodologickou čistotu, již kandidátka zachovala v celé disertační práci.

- Mgr. Zita El-Dunia odpovídá na posudky oponentů:

K připomíncekám dr. Žůrka: Časové vymezení 1. kapitoly je vnější (Manifest České moderny – začátek 2. světové války), zároveň se kryje s literárními a kulturními událostmi relevantními pro J. Kameníka (začátek symbolismu v české literatuře – konec činnosti K. Weinfurtera). Jde o období nejdůležitější pro vývoj Kameníkovy tvorby. K námitce týkající se vymezení pojmu „mystika“ mgr. El-Dunia mj. uvedla: „Mluvím-li o mystice v souvislosti s vlastní poezií Jana Kameníka, mám tím na mysli právě toto vymezení mystiky jako ‚mystické zkušenosti a jejího výkladu‘. V první kapitole ale uvažuji o mystice v poněkud jiném smyslu, kdy mám na mysli nejrůznější formy zájmu o nadpřirozeno (různé okultní a esoterické nauky a praktiky) v té době velmi populární. Označuji to jako ‚mystiku v nejširším smyslu slova‘. Možná by bylo účelné pro tuto ‚mystiku v nejširším smyslu slova‘ užívat např. pojem *mysticismus*.“

Tématem dalšího rozhovoru již bez přímého vztahu k hodnocení disertační práce se stalo tzv. teologické pasivum, termín používaný v teologické literatuře pro nepřímé Boží působení vyjádřené pasivní gramatickou konstrukcí. Doktorandka upozornila na nápadné používání tzv. pasivní perspektivy větné, která se objevuje v básních Jana Kameníka v souvislosti právě se ztvárněním mystické zkušenosti.

- Diskuse:

Doc. Svatoň: Jmenuje některé ruské básníky, u nichž se hovoří o mysticismu. Zdrojem obraznosti pro mystickou zkušenost např. u Majakovského je erotika. Jaká oblast lidské zkušenosti takto figuruje v poezii Jana Kameníka?

Mgr. El-Dunia odpovídá: Pro sbírku Pubertální Henoch je příznačná metaforika z oblasti experimentálně technické. Kameníkova poetika se ale proměňuje, např. ve druhé sbírce *Neviditelný let* jsou ústředními motivy oblaka a ptáci – konkrétní obrazy transponované do abstraktní roviny.

Doc. Šmahelová vyzdvihla genderový aspekt Kameníkovy tvorby. Připomněla záznam z deníku Ludmily Maceškové o bezpohlavnosti umění a navrhla možnost dalšího rozpracování tohoto námětu v souvislosti s protikladnou tezí o „ženském psaní“. Dále zmínila věčné téma „poezie vs. mimoliterární zkušenost“ a to, jak se tato zkušenost promítá do básnické výpovědi v širší souvislosti dlouhé tradice literatury zachycující prožitek náboženské víry. Je vůbec na místě klást „mystiku“ a „poezii“ na opačné, vzájemně se vylučující, póly?

Mgr. El-Dunia: Souhlasí, tato otázka je umělá, rétorická.

Doc. Wiendl: Odráží to nepřipravenost české literární vědy na toto téma po čtyřiceti letech komunistické ideologie.

Prof. Vojvodík upozornil na monografii katolického teologa R. Guardiniho o R. M. Rilkuvi, jež se věnuje katolicismu v Rilkově tvorbě.

Prof. Papoušek zdůraznil důležitost širšího kontextu, v němž se hovoří o tématu mystiky.

Doc. Šmahelová diskusi uzavřela a vyjádřila spokojenost s dosavadním průběhem obhajoby i diskuse. Následovalo tajné hlasování o udělení titulu doktor (Ph.D.).

- Vyhlášení výsledku tajného hlasování:

počet členů komise: 6

přítomno členů komise: 6

kladných hlasů: 6

Komise jednomyslně navrhla udělit titul doktor (Ph.D.) mgr. Zitě El-Dunia.

Komentář [PC2]: Není mi úplně jasné, kdo vlastně nehlasoval a kdo je/není členem komise, bylo jich tam 7

Zapsala:

mgr. Věra Nečasová

Podpis předsedy komise:

>